

DÜNYA HARİTALARI

Yeni haritacılık : Avrupayı dünyanın merkezi olmaktan uzaklaştırıyor

Dünya haritalarının pek çoğu yanıltıcıdır. Onlar bazı kıt'aları olduğundan daha küçük ve diğerlerini de daha büyük gösterirler. Örneğin, yaygın olarak kullanılan haritalar Güney Amerika'yı Avrupadan küçük göstermelerine rağmen, hakikatte Avrupadan iki kat büyüktür.

Haritacılar arasında, harita kullananları aldatma gibi kötü bir niyet yoktur. Fakat her haritanın bir "Bakış Açısı" vardır. İnsanlar dünya etrafında yelken açmadan önce, yolunu çizmek şöyle dursun, kapsamlı hiç bir harita yoktu. Çinliler, Çin'i merkez alarak etrafının haritasını yaptılar; kendilerini barbarlar tarafından kuşatılmış Dünyanın Merkezi gibi düşündüler. Aynı şekilde, Yunanlılar Delfi'yi, Araplar Mekke'yi, Hıristiyanlar Kudüs'ü dünyanın merkezi olarak kabul ettiler.

Yeryüzü yalnız bölümler halinde ve düz olarak görüldüğü sürece bu krokieler yeterli

bulunmuştu. Ancak, Magellan'ın Portekiz filosu ile 1522 yılında dünyayı dolaşmasından sonra haritacılık büyük bir sorunla karşılaştı: Dünyanın küresel yüzeyi yaygın bir kâğıt parçası üzerinde doğru olarak nasıl gösterilecekti?

Geometriye Göre Olanaksız

Bir portakalı soyunuz ve kabuklarını kesinti-siz bir parça olacak şekilde bir düzlüğe yaymaya çalışınız. Dünya haritası yapımının ne kadar zor olduğu derhal açıklığa kavuşacaktır. Bir kürenin yüzeyi, biçimi çarpıtılmadan veya yırtılmadan yaygın hale getirilemez. Bu durumda tamamen hatasız bir dünya haritası oluşturmak geometriye göre olanaksızdır. Haritacılık bilimi böylece ödün verme sanatına dayanmaktadır.

Şekil, alan, mesafe ve yön 4 anahtar öge olup bütün haritalarda bunlardan en az bir tanesinin

çarpıtılmasından kaçınılamaz. Haritalara, dünya yüzeyinin doğru ve orantılı bir temsilcisi olarak değil, sadece bir araç olarak bakılmalıdır.

Bunlardan bazıları (Güneş Saatine ait Azimoti diye anılır) uzun mesafe uçuşları için çok iyi olup toprak alanlarını çarpıtırlar. Diğerleri (silindir dik denir) toprak alanlarını doğru olarak verir, fakat şekilleri bozarlar. Herbir izdüşüm tipi bir problemi halleder ama başka problemler yaratır.

Örneğin, bütün dünyada dairelerin ve okulların hâlâ duvarlarını süsleyen islah edilmiş Mercator Haritası, 1569'da Avrupa'lı denizciler için bir araç olarak tasarılanmıştır. Bu harita, Akdeniz dışındaki bilinmeyen sulara açılmaya yardım etmek için idealdir. Çünkü O. pusula yollarını doğru hatlar olarak gösteren ilk haritadır.

Yalnız bunu temin etmek için Mercator, nisbi büyüklüklerde esaslı çarpıtmalar meydana getirdi. Ekvatora yaklaştıkça toprak alanları olduğundan daha küçük, kutuplara yaklaştıkça da daha büyük görünürler. Bugün birçoğu Üçüncü Dünya diye adlandırılan Afrika, Güney Amerika ve Güney Asya Mercator izdüşümü ile kuzey komşularına oranla küçüldüler.

Son birkaç onyılda Mercator tipi haritalar üzerindeki eleştiriler hissedilir derecede artmıştır. Önceki sömürgeler özgürlüklerini kazandı. Üçüncü Dünyanın sesi sayı ve güç yönünden gelişti. Dünya işlerinde kendilerini politik olarak eşit şartlarda temsil ettirmek istedikleri gibi, memleketlerinin dünya haritalarındaki görünümünün de eşit şartlarla temsil edilmesini istediler.

Şimdi Sovyet kozmonotları ve A.B.D. astro-notları dünya atmosferinin ilerisinde incelemeler yapabilirler, insanlık âlemi ilk defa olarak, seyri sefer çizimlerini, haritacı izdüşümleri değil, fir-dö-nen dünyanın kendisini görebilirler. Nihayet uzay çağında Mercator'un ki gibi denizcilik haritalarının kusurları kendiliğinden meydana çıkmıştır.

61 yaşındaki Dr. Arno Peters açıklamasında "Bir gün yazıhanemde oturmuş duvardaki büyük Mercator haritasına göz atarken, dünyanın her tarafında kullanılan bu haritanın içinde yaşadığımız dünya olmadığını farkına vardım" dedi ve ekledi, "Tarih kitaplarımız gibi, Mercator izdüşümü, Avrupayı doğruca dünyanın merkezi olarak yerleştiriyor. Bu durum Avrupa memleketlerini nisbetsiz şekilde büyük gösteriyor ve Afrika ile Güney Amerika'nın önemini azaltıyor."

Eşitsizliklerle Etkilendi

Dr. Peters, Mercator izdüşümünün eşitsizliklerinden o kadar etkilendi ki yenisini meydana

getirmek için 10 yıl sarfetti. Dünyanın daha onurlu bir resminin yapılması gerektiğini hissetti.

"Mercator'un 16. yüzyıl haritası ileriye doğru atılmış büyük bir adımdı, çünkü enlem ve boylam dereceleri doğru açıda yerleştirilmiş ve şekil bozuklukları en düşük seviyede tutulmuştur. Bu seyrüsefer için önemli bir gelişmeydi. Fakat, o tarihlerde Avustralya ve Antartika bilinmiyordu ve Afrikanın güney kısımları ile Güney Amerika ancak keşfedilmişti. Böylece, Avrupa merkeze doğru itilmişti."

"Biz Avrupalıların dünyanın kuzey çeyreğinde küçük bir köşeden fazla yer işgal etmediğimizin bilinmesinin zamanıdır. Benim haritam, bütün memleketleri birbirlerine oranla uygun büyüklükte göstermek suretiyle duruma açıklık getirmiştir."

Dr. Peters Bremen'deki evinde her şekil ve büyüklükte haritalarla dolu bir yazıhanede çalışır. 1940'lardan bu yana coğrafyada olduğu kadar tarihte de Avrupa'nın merkezileştirilmesini bertaraf etmek için uğraş vermektedir. İlk kez 1952'de yayınlanmasından bu yana 100.000'den fazla satılan "Synchronoptic World History-Hemzaman Dünya Tarihi" kitabında, yeryüzündeki uygarlıkların kültürel başarıları bir zaman çizgisi boyunca yan yana yerleştirilmiştir.

"Hiçbir zaman bölümü veya hiçbir kültür değerinden daha fazla dikkate değer değildir. Örnek olarak, vasat bir Batılıya tarihteki önemli Arapların isimlerini sorsam, belki 3 belki de 5 tanesini düşünebilirdi. Ben ise, bilimde, matematikte, edebiyatta ve ilahiyatta dünyaya ölçsüz katkılarda bulunmuş 850 Arabin listesini yaptım. Onların büyük bir bölümü, Avrupa'da olanların ehemmiyetsizliğinden incelenmesini dahi birçoğumuzun değersiz saydığı bir devirde, Orta Çağ'da yaşamışlardır. Genişlemesine alındığında, "Karanlık Çağlar" hiç de karanlık değildir."

Nezahualcoyotl, Boticelli

O derki, "Aztec hükümdarı Nezahualcoyotl ile İtalyan ressamı Boticelli çağdaştı. Diğer taraftan, Euripides Yunan trajedileri yazarken, Moti, sistematik Çin felsefesine yerleştiriyordu ve Nehemia Yahudilerin adli sisteminde reform yapmaya çalışıyordu." Ama kaçımız bunların farkındadır.

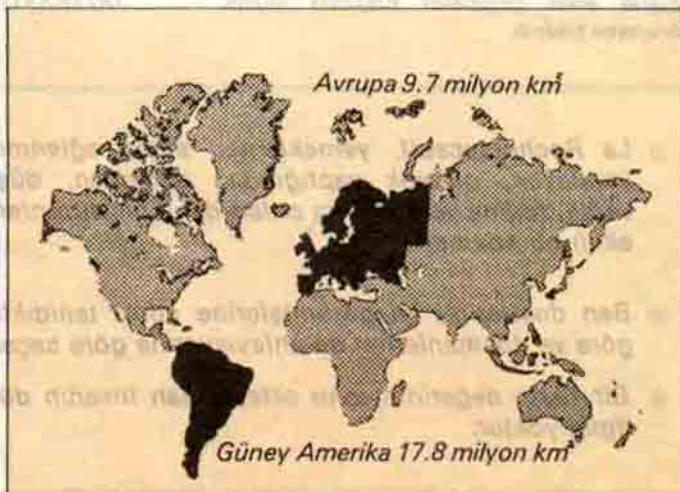
"Kitabımı tamamladığım zaman, onunla beraber verilme üzere bir de atlas yapmak istedim. Sayısız haritalar inceledim. Ancak kıtaları doğru orantılıda göstermiş olanlar da, Avrupa'yı okuyucularımızın kendilerini güçlükle bulabilecekleri şekilde ezilmiş gösteriyordu. Parçalara ayrılmamış, fakat devamlı yaygın — aynı zaman-

**MERCATOR
ÇARPITMALARI**

**MERCATOR
HARİTALARINDA
BELİRTİLEN
KİT'ALARIN
MUKAYESESİ**

da oldukça güzel — bir resim olan ve kıt'aları doğru gösteren bir haritaya gereksinmem vardı. Böyle bir harita mevcut değildi, bu durumda kendiminkini yapmaya karar verdim. Yaptıklarım da başarılı olabildiklerimin kısmi nedeni, bir acemi olarak, probleme tamamen yeni bir görüş getirebilmem olduğuna düşünürüm."

Dünya harita yapımcılarının hepsi Dr. Peters'in çalışmasını takdir etmezler. Bazı haritacılar ekvator civarındaki uzamaları ve Kuzey ve Güney Kutuplarındaki büzülme kalitesini eleştirirler. Buna rağmen, onun destekleyicileri, kötüleyenlerinden fazla görünmektedir.

Uluslararası Coğrafyacılar Birliğinin eski başkanı müteveffa Prof. Carl Troll, Dr. Peters'in haritası için "Bildiklerimin en iyisi" ifadesini kullanmıştır. Hernekadar onu kabullenen ortamın gelişmesi yavaş isede O'nun haritasından yalnız Almanya 17.000, İsviçre, Lüksemburg ve Avusturya da birçok okul satın almıştır.

Brandt'ın Yardımı

Uluslararası Kalkınma Sorunları Özerk Komisyonunun başkanı Willy Brandt, Aralık 1977'de televizyonda verilen toplantıda komisyonun herbir üyesine bir Peters haritası dağıtarak "Sahanın üçte ikisini Kuzey Yarımküresine ayıran ve Avrupa'yı merkez alan diğer haritaların aksine, bu yeni harita, dünya nüfusunun üçte ikisinin yaşadığı sahalar üzerinde durmuştur." demişti.

Londra baskılı "Third World Quarterly" dergisi Dr. Peters'in çalışmalarını "Dünyanın Avrupa merkezli coğrafya ve kültür kavramlarının terkedilmesine doğru önemli bir adım" diye övmüştür. Papa VI. Paul şahsen Dr. Peters'e ve Endonezya'dan Swaziland'e kadar gazetelere yazarak onun çalışmaları hakkında olumlu görüşlerini bildirdi.

Çalışmalarının tartışılmalı sonucunu yadırgamayan Dr. Peters, bir görüşme sırasında "Dünya görüşümüzü hem yansıtan ve hem de belirleyen bir harita açıkça politik bir konudur" iddiasında bulunmuştur.

Bunlara rağmen, Dr. Peters'in gayretleri dünyamızın düzeltilmesinde yegâne girişim değildir. R. Buckminster Fuller — Amerikanın seksenlik mucidi, çevre uzmanı, matematikçisi ve filozofu — bir defasında evinde, kendi icadı olan bir haritayı bir matematik profesörüne göstermişti. (Bul-verleştire) bilmeccesine bayılan profesörün çocukları, üçgen parçalarını biraraya getirmeye başladılar.

"Sevgili çocuklar" diye araya giren babaları "dünyanın altını üstüne getirdiniz" dedi. Fakat, profesör yanılıyordu. Mr. Fuller "Kâinata alt veya üst yoktur" diye açıklıyarak; "Dünyanın hertarafında daha önceki nesillerde bulunan donmuş harita refleksi kavramına — Neyazıkkı, çeşitli aşırı tarafgir milliyetçiliğin ön kavramları genellikle donmuştur — sahip babalarının durumundan habersiz olan çocuklar mantiki bir şekilde harita parçalarını bir araya getiriyorlardı."

Dünyanın bu "donmuş" şekillerinin egemenliği ile ilgilenen Mr. Fuller, kendi dünya haritasını geliştirmek için 30 yıldan fazla sarfetti. Dymaxion adını verdiği içtenbağlantılı bir seri eşkenar üçgenlerden yapılmış küreye benzer yapının üzerine yeryüzünün izdüşümünü yaptı.

Mr. Fuller'in haritası, dünyayı böyle kısımlara ayırmakla, mümkün olan en az bir çarpıtma ile yeryüzünü düz bir satha geçirmeyi başarmıştır.

INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE'den

Çeviren: A. Ş. ERCAN

● *La Rochefaucault, yemeklerden sonra eğlenmek için düşünceler karalayan, giderek yaptığından etkilenen, düşüncelerinin tadına varan, tadına vardıkça da onları daha bir düzenlemek gereğini duyan, akıllı bir adamdır.*

SAINTE-BEUVE

● *Ben dostlarımı iyi görünüşlerine göre, tanıdıklarımı karakterlerine göre ve düşmanlarımı da anlayışlarına göre seçerim.*

● *Bir fikrin değerinin, onu ortaya atan insanın dürüstlüğü ile hiç bir ilgisi yoktur.*

Oscar WILDE

1790 yıllarında yapılmış olduğu sanılan bu Çin haritası Afrikayı biraz tombul göstermektedir. Oysa Peters'in gerçeğe daha yakın olan haritasında ise Afrika oldukça süzülmüş görülmektedir.

